

Ayetü'l-Kübra: Marifetullahı Giden Yolda Aklın Nurunun Vicdanın Ziyası İle Buluşması

Ayetü'l-Kübra As The Meeting of the Light
of Mind with the Light of Conscience In
The Way To The Knowing About Allah

Dr. Ahmet KÜÇÜK

Özet

Din ve bilim, insanlığın tarihsel oluşum ve evrelerinde insan üzerinde en etkin rol oynayan, bizzat kendi varlığı hakkındaki inancı kadar gerçek iki hakikattir. Dinamik bir karakter taşıyan ve sürekli gelişen bilim ve onun ürün veren yönünü oluşturan teknolojinin, artık insanın hayatında, dünya görüşünde ve yaşam tarzında vazgeçilmez bir yere sahip olduğu aşikârdır. Dinin de bir bütün olarak değer üretmek başta olmak üzere, nihai açıklamalar ve anlamlandırmalar konusunda insanı geçmişten geleceğe uzanan var oluşta, hiçbir zaman yalnız bırakmayacağı son iki yüzyıldaki yaşanan deneyimlerden sonra daha iyi anlaşılması gerekmektedir. O halde insanlığın bu iki gerçektan birini tercih etme hakkı yoktur. O her ikisine de muhtaçtır. Onlardan birinin diğerine tercih edilmesi veya ihmal edilmesi beraberinde çok büyük sıkıntılar doğuracaktır. Bu gerçeği kaleme aldığı iki ciltlik son eseri ile ortaya koymaya çalışan Habermas, dünyevi ilimlerin din ilimleri ile aynı kökene sahip olduğunu ve günümüzün post-seküler toplumunda yaşayan ve aklı önceleyen seküler fertlerin de bunu kabul etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bediüzzaman ise bu gerçeği kaleme aldığı Ayetü'l-Kübra risalesinde ele alarak aklı ve kalbi birlikte işlettiren en kısa yoldan marifetullahı ulaşmanın yöntemini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Din İlimleri, Fen Bilimleri, Habermas, Bediüzzaman, Ayetü'l-Kübra

Abstract

Religion and science are two truths that play the most effective role on humanity in the historical formation and stages of humanity, and are as real as their belief about the iron existence. It is obvious that science, which has a dynamic character and is constantly developing, and technology, which constitutes its product-giving aspect, now has an indispensable place in people's life, world view and lifestyle. After the experiences in the last two centuries, it seems that religion will never leave people alone in the existence extending from the past to the future in terms of final explanations and interpretations, especially in producing value as a whole. Therefore, human beings do not have the right to choose one of the set realities. He needs both. Preferring one of the other or neglecting them will cause great difficulties. Habermas, who tries to reveal this fact in his last two-volume work, emphasizes that science has the same origin as religious sciences and that secular citizens living in today's post-secular society and prioritizing reasons should accept this fact. Bediüzzaman, on the other hand, deals with this fact in his work *Ayetül-Kübra*, and shows the method of knowing Allah in the shortest way by bringing the mind and heart work together.

Key Words: Religious Sciences, Natural Sciences, Habermas, Bediüzzaman, *Ayetül Kübra*

Giriş

Konuya farklı bir açıdan yaklaşmak için öncelikle Avrupa'da ve Dünya'da yaşayan en önemli filozof ve sosyologlardan biri olan Jürgen Habermas'tan ve 10 yıllık bir çalışma sonunda 90 yaşında iken yayınladığı 2 ciltlik son eserinden kısaca bahsetmek istiyorum.

Jürgen Habermas "Frankfurt Okulu"nun önemli ve son kuşak temsilcisi ve Alman toplum kuramı ve eleştirmenidir. En çok etkilendiği kişilerin başında Marx ve Weber gelir. Fakat yeri geldiğinde gerek Marx'ı gerekse Weber'i eleştirmekten de geri durmaz. Bu anlamda demokratik kurumları ve yasa egemenliğini (asm)unur, şiddete karşı çıkar. 1950'den 1980'e kadar kaleme aldığı eserlerinde en önemli amacı Kant ile başlatılan fakat raydan çıkmakta olan akılcılığı ve moderniteyi kurtarmaktır. Bu anlamda: Pozitivizm eleştirisinin üzerine bilgi teorisini kurar. Yani pozitivizmi eleştirir ve onun üzerine yeni bir bilim felsefesi kurmaya girişir. Bilgi teorisine ek olarak yeni bir iletişim teorisini geliştirir. Bu aynı zamanda kendisi ile özdeşleşen İletişimsel Eylem Kuramıdır. Akli öznenen alarak öznelarası iletişimsel akla indirger. Habermas'ı bizim için ilginç kılan özellikle 80'li yıllardan sonra eserlerinde gittikçe ağırlık vermeye başladığı inanç ve din konusudur.

En önemli kuramı olan İletişimsel Eylem Kuramına kadar olan süreçte verdiği eserlerde akıl dışında hiçbir kaynağa yer vermeyen ve kendi ifadesi ile dine mesafeli olan Habermas 1985 yılından itibaren kaleme aldığı eserlerinde insanın tür olarak özgürlüğünü tehdit ettiğini düşündüğü ekonomik, siyasal ve özellikle toplumsal anlamda olumsuz gelişmelere karşı günümüz aklının yeterli değer, ahlak ve motivasyon kaynakları üretmediğini itiraf etmektedir.

Dinden ve dinî değerlerden yoksun kalan sekülerleşmiş ve bireyselleşmiş toplumun dinden aldığı toplumsal yaşam için gerekli manevi değer, ahlak ve motivasyonların yerine bir şey koyamaması Habermas için günümüz toplumunun karşı karşıya kaldığı en önemli tehlikelerden birini oluşturmaktadır (Habermas, 1987).

2001 yılında Alman Yayıncılar Birliği Barış Ödülü töreninde 11 Eylül saldırıları gölgesinde yaptığı konuşma ile ortaya attığı "post-seküler toplum" kavramı ile sekülerlik sonrası bir döneme işaret ederek önemli bir tartışmanın fitilini ateşlemiştir.

Bu toplum yapısında seküler fertlerden önemli bir zihni değişim talep etmektedir. Buna göre seküler fertler dindar fertlerin inançlarından aldıkları toplumsal yaşama dair ahlaki değerlere kulaklarını tıkamayacak, toplumsal alanda ortak sorunların çözümüne yönelik tartışmalarda onların da önerilerine değer vereceklerdir, ancak bunu seküler devletin yasal çerçevesi içerisinde kalarak yapacaklardır.

Fakat Habermas dindar vatandaşlardan bu inanç kaynaklarından aldıkları öğretileri seküler vatandaşların anlayacağı mantıklı ve anlaşılır bir dile tercüme etmelerini talep etmektedir. (Habermas. 2001, S. 12).

Pozitivizm eleştirisinin üzerine bilgi teorisini kurar. Yani pozitivizmi eleştirir ve onun üzerine yeni bir bilim felsefesi kurmaya girişir.

Roma İmparatorluğu'ndaki iki güçlü Eksen geleneğinden ortaya çıkan inanç ve bilgi söylemini bir rehber olarak kullanır.

- a) Post-sekülerliğin sekülerlik sonrası bir aşama olduğu düşüncesi
- b) Post-seküler toplumda devlet-toplum ilişkisi
- c) Post-seküler toplumda dindar vatandaşların sorumlulukları
- d) Post-seküler toplumun kapsam geçerliliği

gibi bir çok açıdan eleştirilen bu tür bir toplum anlayışının günümüzün çoğulcu fakat aynı zamanda bireyselleşmiş toplumunda hayat bulması bu kadar farklı inanç ve dünya tasavvurunun ortak bir tartışma zemininde buluşarak ortak sorunlara mantıklı gerekçeler sunarak çözüm önerileri getirmesi, gerçekleştirilmesi oldukça zor bir amaç. Bunun farkında olan Habermas 10 yılı aşkın bir süre üzerinde çalışarak tamamladığı son eseri ile bu soruna çözüm bulabilmek için tarihe uzun bir yolculuk yapmaktadır.

Jürgen Habermas yeni kitabı ile soyağacı incelemesi tarzında, Batılı post-metafizik düşüncenin baskın figürlerinin bugün nasıl ortaya çıktığı hakkında bilgi verir. Roma İmparatorluğu'ndaki iki güçlü Eksen geleneğinden ortaya çıkan inanç ve bilgi söylemini bir rehber olarak kullanır.

Habermas, felsefenin kendisini din ile olan ortak yaşamından yavaş yavaş nasıl kopardığını ve kendisini nasıl sekülerleştirdiğini izler. Sistematik bir bakış açısıyla, bilim, hukuk, siyaset ve toplumdaki belirleyici çatışmaları, öğrenme süreçlerini ve duraklamaları ve bunlara eşlik eden dönüşümleri inceler.

Aslında tüm bu çalışma ile toplumsal dayanışma ruhunu ve ahlakını kaybeden günümüz farklı inanç ve dünya tasavvurlarının ortak bir çıkış noktasının olduğunu yani tek yaratıcı inancının geliştiği ve tek ilahlı monoteist dinlerin (Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet) ve doğuda gelişen ve tek ilaha işaret eden Hinduizm, Budizm gibi inançların ortaya çıktığı Eksen Çağına işaret etmektedir. Burada ilginç olan günümüz gelişmiş modern bilimlerinin de temelini dinî kaynakların oluşturduğunu ve ondan ayrı düşünülmemeyeceğini vurgulamasıdır (Habermas, 2019).

Bu sayede günümüz toplumunda karşımıza çıkan çoğulcu ve farklı inançların ve inancın yerine ilahlaştırılan bilimin temelinde de dinî kaynakların olduğunu ortaya koyarak gerek seküler gerekse dindar vatandaşların bir arada yaşayabilmeleri için gerekli zihinsel değişimleri geçirmelerine katkı sağlamaya çalışmaktadır.

Ayetü'l-Kübra, Batı'nın Aklının Doğunun Ruhu ile Bütünleşmesi

Tüm bunların konumuz olan Ayetü'l-Kübra Risalesi ile olan bağlantısına gelecek olursak.

Öncelikle Bediüzzaman Said Nursi'nin şu önemli cümlesi burada yeri gelmişken tekrar edilmelidir:

“Aklın nuru fünûn-u medeniyedir; vicdanın ziyası ulûm-u diniyedir. İftirak ettikleri vakit birinden taassup, diğerinden hile ve şüphe tevellüd eder.” (Bediüzzaman, 1999).

Günümüz Batı toplumu akli bilimleri öncüleyerek ve dinden uzaklaşarak hile ve şüpheye, Doğu toplumları da vicdanı ve din ilimlerini öncelikle fen bilimlerini/aklı geri planda tutarak taassup girdabında boğuşmaya devam etmektedirler. Oysa özellikle İslam tarihinin en verimli dönemlerine baktığımızda din bilimleri ile fen bilimlerinin birlikte yoğun olduğu dönemlerde gerçekleşen maddi ve manevi terakkiyat örnek olarak karşımızda durmaktadır.

Habermas'ın çok ilginç bir ifadesi ile konumuzun bağlantısını güçlendirmeye devam edelim.

Ona göre modern bilim, kendi özeleştiril akli ile tüm doğanın ve tarihin metafizik yapılarını (dini, vahyi, ilahi kitapları...) terk etmeye zorlandı. Tabiat/Kâinat ölçülüp biçilebilen bir nesne olarak pozitif bilimlerin eline havale edildi. Yaratana ile bağı koparılan insana ise elindeki daracık akli ve kısacık eli ile kâinata hükmetme egosu verildi. Böylelikle inanç ve bilimin oluşturduğu sentez parçalanmış oldu.

Günümüzde gelinen noktada pratik/modern akıl, artık dünyevi zihinlerde, eksikliğin iyice belirginleştiği insanın asıl amacını, yaratana ile olan bağı tekrar kuracak araçları geliştirmede sürece, kendi meşruiyetini iddia edemez.

Habermas bu ifadelerle aradığı şeyin toplumsal dayanışma için gerekli manevi motivasyon kaynakları olduğunu kastetse de burada asıl aranan Ayetü'l-Kübra Risalesinde Halık'ını arayan seyyah misali insan ile yaratana arasındaki koparılan bağı din ve fen bilimleri ile tekrar kurulması çabasıdır.

Bediüzzaman Said Nursî Ayetü'l-Kübra Risalesi ile yaratana ulaşmanın farklı bir yolunu din ilimleri ile fen bilimlerini birlikte işleterek, akli ve kalbi sentezleyerek göstermektedir.

“Vâhidiyet içindeki Ehadiyeti göstermek” diye tarif ettiği bu ilahî bakışla, zerrelere yıldızlara kadar bütün mevcudatın her birinin, mutlak kudret sahibi Yaratıcı'nın varlığının parlak birer delili olduğunu hem akli delilleri hem de vahyi delilleri bir arada kullanarak ispat etmektedir.

Bunu yaparken ne bilimi din adına yok saymakta, ne de dini bilimin insafına terk etmektedir. Aksine bilimi, dinî gerçekliği anlamamıza ve Marifetullah'a ulaşmamıza vesile kılmaktadır.

Risale-i Nur'un doğrudan doğruya Kur'an-ı Hakîm'den aldığı bu meslek, insanı marifetullah'a ulaştıran en kısa yoldur. İnsan bu yolla, ne determinizm içinde çırpınıp sebeplere takılarak boğulur; ne de kainatı yok sayar.

Bediüzzaman Said Nursî Risale-i Nur genelinde ve Ayetü'l-Kübra özetinde bize;

- * din ilmi fen ilmi ayrımı yapmadan
- * her ikisini bir bütün olarak değerlendirerek
- * kalp ile akli buluşturarak

Bediüzzaman Said Nursî Ayetü'l-Kübra Risalesi ile yaratana ulaşmanın farklı bir yolunu din ilimleri ile fen bilimlerini birlikte işleterek, akli ve kalbi sentezleyerek göstermektedir.

*Sûreten isbat ve
vücûdî görülsede,
ma'nâsı ademdir,
nefiydir. İmân ise ilimdir,
vücûddur, isbattır,
hükümdür.*

- * tevhide dayalı bir bilim anlayışı çerçevesinde
 - * mevcudatı, varlıkları, dinden soyutlanmış pozitif bilim anlayışının yaptığı gibi, kendileri adına değil de delalet ettikleri şey adına bakma ve mana-i harfi bakışı ile okuma metodunu göstermektedir. Böylece kalp gözünü kaybeden Batı'ya;
 - * elinde tuttuğu fen bilimleriyle, tüm kainatı incelettirerek ve
 - * onu bir kitap gibi okutturarak
 - * delalet ettiği manaları göstererek
 - * sebepler arkasındaki gerçek müsebbibi görünür kılarak
- her bilimin Allah'ın bir isminin tecellisi olduğunu ispat etmekle onu hile ve şüphelerinden arındırmaktadır.

Akıl gözünü kaybeden ve bu nedenle bin seneden beri iman ve Kur'an aleyhinde terâküm eden Avrupa feylesoflarının itirazları ve şüpheleri karşısında imanları zayıflayan ehl-i imânın imanını ise;

- * Kur'an'ın kainattaki şunat-ı İlahiyenin ayetlerini ve
- * esma-i İlahiye'nin cilvelerini açıklayan yönü üzerinde tefekkür ederek ve
- * onlardan ders çıkararak güçlendirmeye çalışmaktadır.

Ayrıca Ayetü'l-Kübra'nın başında çok güçlü bir şekilde şu cümlelere vurgu yaparak imanın ilim, ispat ve hüküm olduğunu vurgulamaktadır:

“Hakâik-i İslâmiyeye zıddiyet gösterip mübâreze eden küfrün mâhiyeti bir inkârdır, bir cehildir, bir nefiydir. Sûreten isbat ve vücûdî görülsede, ma'nâsı ademdir, nefiydir. İmân ise ilimdir, vücûddur, isbattır, hükümdür. Her bir menfi mes'lesi dahi, bir müsbet hakîkatin ünvanı ve perdesidir”. (Bediüzzaman, 1994)

Diğer bir yerde ise

“Yazılan Sözler:

- * tasavvur değil tasdiktir;
- * teslim (Yani, zorlanarak, mecburiyetten kabul etmek) değil, imandır (mecburi kabul değil, isteyerek ve severek kabul etme);
- * marifet değil, şehadettir, şuhuddur; (yani bir kazaya tanıklık etmek marifet ise, o kaza hakkında mahkemede şahitlik etmek şuhud olur)
- * taklit değil tahkiktir;
- * iltizam (dar bakış açısı) değil, iz'andır; (bir şeyin şuurunda olmak ve onu külli ve ihata ile idrak etmek)
- * tasavvuf değil hakikattir, (Bediüzzaman, 1994)
- * İman ve Kur'an hakikatlarına ulaşmak için, kalbi işlettirmek yolu ile hareket eden seyrüsüluk yerine, hem akli, hem kalbi, hem de diğer latife ve duyguları işlettiren safi niyaz ve abdiyyet yoludur.
- * dava değil, dava içinde burhandır.” demektedir.

Dava, yeni bir fikir ortaya atmak, yeni bir şey icat etmek demektir. Sözler ise, var olan İslam'ı, yeni bir tarz ve usul ile yeniden ihya etmek hareketidir.

Said Nursî, Risale-i Nur genelinde ve Ayetü'l-Kübra özelinde kullandığı metodun ehl-i tasavvufun “marifet ve tasavvur”undan çok “ehl-i hakikat”ın ulvi yolu olduğunu “iman ve tasdik olduğunu şu ifadelerle vurgulamaktadır:

“Eski zamanda, esâsât-ı imaniye mahfuzdu, teslim kavî idi. Teferruat-ı âriflerin marifetleri delilsiz de olsa, beyanatları makbul idi, kâfi idi. Fakat şu zamanda, dalâlet-i fenniye elini esâsâta ve erkâna uzatmış olduğundan, her derde lâyük devâyı ihsan eden Hakîm-i Rahîm olan Zât-ı Zülcelâl, Kur’ân-ı Kerîm’in en parlak mazhar-ı i’câzından olan temsilâtından bir şulesini, acz ve zaafıma, fakr ve ihtiyacıma merhameten, hizmet-i Kur’ân’a ait yazılarıma ihsan etti.

Felillâhilhamd,

* Sırr-ı temsil dürbünüyle, en uzak hakikatler gayet yakın gösterildi.

* Hem sırr-ı temsil cihetü'l-vahdetiyle, en dağınık meseleler toplatıldı.

* Hem sırr-ı temsil merdiveniyle, en yüksek hakaik kolaylıkla yetiştirildi.

* Hem sırr-ı temsil penceresiyle, hakaik-i gaybiyeye, esâsât-ı İslâmiyeye, şuhuda yakın bir yakîn-i imaniye hâsıl oldu.

* Akıl ile beraber vehim ve hayal, hattâ nefis ve hevâ teslime mecbur olduğu gibi, şeytan dahi teslim-i silâha mecbur oldu. (Bediüzzaman, 2004).

Sonuç

Özelde Ayetü'l-Kübra ve genelde zamanımızın Kur’an tefsiri olan Risale-i Nur ile Bediüzzaman Said Nursî, özünde bir olan dinî bilimler ile ondan türeyerek gelişen fen bilimlerinin aynı şey olduklarını Kur’an kitabı ve Kâinat kitabı ifadeleri ile birleştirerek ve onları Allah’ın yeryüzündeki halifesi olan insana okutturarak Marifetullaha ve İman-ı Billaha ulaşmanın en kısa yolunu göstermektedir.

Bu akıl kalp ortak noktasında Ayetü'l-Kübra’da buluşan insan anlar ki; bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi; Hâlık-ı kâinat’ı tanımak ve ona iman edip ibadet etmektir. Ve vazife-i fitratı ve farîza-i zimmeti, marifetullah ve iman-ı billahtır ve iz’an ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir.

Batı düşüncesini temsil eden, kalp yerine akli önceleyen seküler insanların anlayışına uygun olan ve Habermas’ın istediği tarzda onları tekrar yaratıcıları ile buluşturarak “kul” kimliklerine kavuşturacak olan gerçek tercüme/tefsir elbette akli kalp ile buluşturan özelde Ayetü'l-Kübra ve genelde Risale-i Nur ise, imanları zayıflamış akli ihmal etmiş ehl-i imanın imanını tekrar;

* tasavvurdan tasdike

*Akıl kalp ortak noktasında
Ayetü'l-Kübra’da
buluşan insan
anlar ki; bu
dünyaya
gönderilmesinin
hikmeti ve gayesi;
Hâlık-ı kâinat’ı
tanımak ve ona
iman edip ibadet
etmektir.*

-
- * teslimiyetten imana
 - * marifetten şhadete
 - * taklidi imandan tahkiki imana
 - * iltizamdan iz'ana
 - * tasavvuftan hakikate yükseltecek olan en yüksek eserlerdir.

Kaynakça

- BEDİÜZZAMAN, 1994. Barla Lâhikası, Yeni Asya Neşr., İst. s. 19.
- BEDİÜZZAMAN, 1994. Şualar (Yeni Asya Neşriyat, Germany).
- BEDİÜZZAMAN, 1999. Münâzarât, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, s. 126-127
- BEDİÜZZAMAN, 2004. Mektubat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, s:640
- HABERMAS, J. (1987) Philosophisch-politische Profile. Schurkampf .
- HABERMAS, J. (2001). Glaubenund Wissen. Friedenspreisdes Deutschen Buchhandels. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- HABERMAS, J. (2019). Aucheine Geschichte der Philosophie. Band 1: Dieokzidentale Konstellationvon Glaubenund Wissen; Band 2: VernünftigeFreiheit. Spurendes Diskursesüber Glaubenund Wissen. Suhrkamp, Berlin, ISBN 978-3-518-58734-8.